

КООПЕРАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ АКТИВІЗАЦІЇ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ

О. М. Віленчук, к. е. н., доцент, докторант
Житомирський національний агроекологічний університет

Обґрунтовано доцільність формування страхових відносин в аграрній сфері на кооперативних засадах. Сформульовано пропозиції щодо використання індексних страхових продуктів як інноваційної форми захисту страхових інтересів виробників сільськогосподарської продукції. Акцентовано увагу на необхідності збалансування процесу формування доходів і здійснення витрат відповідно до особливостей капіталізації ресурсів та їх використання в інтересах всіх членів страхового кооперативу.

Постановка проблеми. Формування страхових відносин в аграрній сфері варто розглядати як адекватну реакцію суспільства на ймовірні ризики і небезпеки, спричинені раптовою дією найрізноманітніших сил природного та антропогенного характеру на процес виробництва сільськогосподарської продукції. Водночас, актуалізуються питання вибору оптимальної організаційно-правової форми взаємодії учасників страхового ринку з позиції захисту їх страхових інтересів. Вважаємо, що такою формою має стати кооперативна, оскільки завдяки еквівалентному розподілу ризиків і відповідальності між усіма членами страхового кооперативу забезпечуються необхідні умови для збалансування попиту і пропозиції на страхові послуги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий вклад у становлення теоретико-методологічних та організаційних засад розвитку кооперації в Україні, у т. ч. й в сегменті аграрного страхування, зробили такі вчені: Ю. В. Алескерова, В. Д. Базилевич, В. А. Борисова, В. В. Зіновчук, А. О. Пантелеймоненко, С. А. Навроцький, Я. В. Шинкаренко. Разом з цим, постає наукова необхідність у здійсненні подальших досліджень щодо активізації розвитку процесу страхових відносин в аграрній сфері на некомерційній основі.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування доцільності використання кооперації як форми розширення потенційних можливостей аграріїв щодо їх взаємодії на страховому ринку. У процесі дослідження використовувались такі методи: *наукової абстракції* – для обґрунтування теоретичних узагальнень і висновків; *порівняльного аналізу* – для виявлення сучасних тенденцій розвитку світового ринку взаємного страхування;

графічний метод – для відображення особливостей формування і використання фінансових ресурсів страхових кооперативів.

Виклад основного матеріалу. Кооперативний поступ в аграрній сфері варто розглядати як об'єктивний процес реалізації соціально-економічних та інфраструктурних трансформацій, спрямованих на забезпечення збалансованого сільського розвитку. Поділяємо наукову позицію В. В. Зіновчука про те, що «...кооперативи при сільських громадах являють собою обнадійливий інструмент відродження повноцінного функціонування не лише аграрного виробництва сімейного типу, але і забезпечення сільського розвитку в цілому» [2, с. 5–6]. Популяризація кооперативної ідеї у сільській місцевості зумовлює потребу у формуванні страхових відносин, заснованих на принципах взаємодопомоги, солідарної відповідальності за ризики та добровільності участі у страховому процесі.

Взагалі економічний зміст функціонування страхових кооперативів (анг. *Insurance cooperatives*) в науковій літературі розглядається як об'єднання осіб, організоване для забезпечення покриття застрахованих ризиків, що формують фонд виплат за рахунок пайових внесків і діють на неприбутковій основі. У розвинутих країнах страхові кооперативи займають значний сегмент страхового ринку, особливо в аграрній сфері [3]. Їх страховий фонд створюється завдяки пайовій участі членів кооперативу, одночасно вони виступають у якості страхувальників і страховиків. Кожний з учасників має право впливати на прийняття рішень, пов'язаних із формуванням і витратою коштів фонду, але не може розпорядитися ними особисто [1, с. 40].

Необхідно наголосити на спорідненості функцій між товариствами взаємного страхування та страховими кооперативами. Акцентуючи увагу на ключових перевагах організації некомерційної форми страхової діяльності А. О. Пантелеймоненко зазначає, що члени-учасники товариств взаємного страхування мають можливість забезпечити себе послугами на рівні собівартості, зможуть встановити найбільш прийнятні умови для здійснення страхування, уникнути недоліків, пов'язаних із діями недобросовісних страховиків – посередників, матимуть можливість встановити взаємовигідні партнерські зв'язки з міжнародними кооперативними організаціями [4, с. 519–520]. У документах Європейської Комісії «Взаємні товариства в розширеній Європі» («*Mutual Societies*» in an enlarged Europe») визначено, що метою діяльності цих товариств є не отримання прибутку на вкладені кошти, а надання якісних і доступних за ціною страхових послуг, тому свою діяльність вони будують на

безкоштовному членстві, відсутності акцій, субсидіарній солідарності, незалежності та демократичності управління [7].

Сучасні дослідження у сфері некомерційного страхування показують, що страхові послуги на кооперативних засадах надаються у 73 країнах світу. У 2015 р. взаємні та кооперативні страхові компанії світу зібрали USD 1,21 трлн, що складає 27,3 % загального світового об'єму страхових премій. Валові активи даних фінансових інституцій складають USD 7,9 трлн. Взаємний (кооперативний) сектор страхування сприяв працевлаштуванню близько 1,12 млн осіб по всьому світу. За даними експертів 988 млн страхувальників отримують страхові послуги на кооперативних засадах [8].

Забезпечення успішного функціонування страхового кооперативу багато в чому залежить від вибору спектру послуг, що надаються потенційним страхувальникам. За своїми кількісними та якісними параметрами страхові продукти мають максимально відповідати майновим інтересам аграріїв, у той же час забезпечувати фінансово-економічну надійність і платоспроможність страхового кооперативу, мінімізуючи усі ризики страхової (перестрахової) діяльності. У міжнародній практиці аграрного страхування прийнято виділяти класичні страхові продукти, які базуються на оцінці збитків, та індексні – ті, що визначаються за допомогою певних індексів. Акцентуємо нашу увагу більше на висвітленні індексних страхових продуктів.

Індексне страхування розглядається як альтернативна форма традиційному страхуванню, коли виплати відшкодовуються не на підставі оцінки індивідуального збитку, спричиненого об'єкту страхування (урожаю або доходу виробників сільськогосподарської продукції), а відповідно до поведінки спеціально обраного індексу [6]. Індексне страхування здійснюється на основі погодних індексів, а також регіональних індексів урожайності, доходу та зеленої маси пасовищ.

З 2000 р. страхування за погодними ризиками стали використовувати як інструмент нейтралізації природно-кліматичних ризиків в різних країнах світу. Страхові організації Канади були одними з перших у світі, які запропонували аграрному сектору страхування за індексом погоди [5]. За сучасних умов розвитку ринку аграрного страхування індексні страхові продукти широко використовуються у Канаді, США, Іспанії, Індії, в країнах Латинської Америки та Африки.

Для страхових кооперативів використання індексних продуктів є одним з оптимальних варіантів протидії сільськогосподарським

ризикам щодо безпечного процесу виробництва та переробки аграрної продукції. Індексні страхові продукти широко використовуються для покриття коваріаційних (системних) ризиків, тобто їх дія та вплив може розповсюджуватись на значний масив територій й спричиняти збитки великій кількості виробників аграрної продукції, у першу чергу йдеться про природно-кліматичні ризики.

Діяльність некомерційних страхових установ базується на чіткому механізмі формування й використання фінансових ресурсів, спрямованих на забезпечення балансу інтересів членів страхового кооперативу (рис. 1). Доходи страхових кооперативів утворюються завдяки наявності таких джерел: вступні внески, що сплачуються усіма учасниками кооперативу протягом всього його функціонування на страховому ринку; страхові платежі, які розглядаються у формі обов'язкових страхових платежів учасників кооперативу; доходи від іншої діяльності (доходи від розміщення вільних коштів кооперативу на депозитних рахунках банку; виручка від здачі в оренду майна; виручка від надання послуг іншим юридичним та фізичним особам). Витратна частина бюджету страхових кооперативів спрямовується на: виплату страхового відшкодування та страхових сум; витрати на введення справ кооперативу; фінансування превентивних заходів, а також фінансування фондів і резервів кооперативу у відповідності з його уставними документами та діючим законодавством.

Рис. 1. Формування та використання фінансових ресурсів страхових кооперативів

Джерело: власні дослідження.

Прозорість функціонування товариств взаємного страхування й страхових кооперативів залежить від менеджменту формування та використання фінансово-економічних ресурсів, які забезпечують необхідну динаміку процесу страхової та перестрахової діяльності. Усвідомлення аграріями потреби у майновому захисті стимулює їх об'єднуватись у страхові кооперативи на засадах взаємоповаги та довіри, економічної доцільності й відповідальності, демократичності та справедливості у розподілі майнових і фінансових ресурсів між усіма членами страхового кооперативу. Соціально-економічна та фінансова доцільність функціонування кооперативів в аграрній сфері залежатиме від їх здатності задовольняти страхові інтереси аграріїв, а також забезпечувати необхідні умови для циклічності й синхронності всіх етапів виробництва, переробки, реалізації та споживання сільськогосподарської продукції.

Висновки. За результатами проведеного дослідження необхідно констатувати про наступне:

1. Сучасні зміни інституціонального середовища на глобальному страховому ринку пов'язані з організацією страхових відносин на кооперативних засадах. Концепція солідарності та відповідальності у розподілі ризиків набуває все більшої актуалізації серед економічно активних верств суспільства. Реалізація кооперативної ідеї у взаємовідносинах між суб'єктами ринку аграрного страхування сприяє прозорості при укладанні, дії й виконанні умов, передбачених договором страхування, а також мобільності у питаннях концентрації грошових коштів і їх розподілу в інтересах учасників страхового процесу.

2. Страхові кооперативи – це особлива форма організації страхових відносин, метою яких є не лише капіталізація страхових доходів як основи страхового бізнесу, а в першу чергу формування відповідного страхового фонду для відшкодування ймовірних збитків аграріям при настанні страхових подій. Формування сприятливого страхового середовища на кооперативних засадах передбачає необхідність у наданні страхових продуктів, які за своїми кількісними та якісними властивостями максимально відповідали б інтересам аграріїв. Йдеться про доцільність широкого використання індексних страхових продуктів, основними перевагами яких є: вирішення проблеми асиметрії інформації у страхуванні; зниження вартості страхування; спрощення механізму надання страхового захисту; створення додаткових умов для розвитку фінансового ринку в сільській місцевості тощо.

3. Невід'ємною складовою успіху функціонування страхових кооперативів в аграрній сфері є збалансування доходної та видаткової

частин їхнього бюджету. Зважаючи на особливості формування структури витрат страхового кооперативу (ймовірний характер настання страхових подій) постає необхідність у резервуванні значної частини доходу з метою забезпечення належного страхового захисту страхувальників. Солідарна відповідальність за ризики та покриття збитків за наслідками страхових подій об'єднує учасників кооперативу у прагненні захисту власних страхових інтересів.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Страхова справа: монографія / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
2. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні / В. В. Зіновчук // Вісник ЖНАЕУ. – 2012. – № 1, т. 2. – С. 3–12.
3. Навроцький С. А. Розвиток товариств взаємного страхування в АПК [Електронний ресурс] / С. А. Навроцький – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/02/12/04/139> Дата доступу: 01.11.2014. – Назва з екрану.
4. Пантелеймоненко А. О. Західноєвропейські товариства взаємного страхування та страхові кооперативи: сутність організації, зміст діяльності і значення / А. О. Пантелеймоненко // Вісн. Львів. комерц. акад. – 2011. – Вип. 10. – С. 509–520.
5. Шинкаренко Я. В. Індексне страхування – основні положення та міжнародна практика [Електронний ресурс] / Я. В. Шинкаренко // Портал про сільськогосподарське страхування. – 2006–2014. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com>. – Дата доступу: 01.11.2014. – Назва з екрану.
6. Якубович В. Індексне страхування – основні положення / В. Якубович // Портал про сільськогосподарське страхування. – 2006–2014. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com>. – Дата доступу: 01.10.2014. – Назва з екрану.
7. Consultation Document on «Mutuals in an enlarged Europe» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/mutuals/index_en.htm. – Назва з екрану.
8. Global Mutual Market Share 2015 [Електронний ресурс] // The global insurance market share as held by mutual and cooperative insurers. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com>. – Дата доступу: 01.04.2016. – Назва з екрану.